

Expansió territorial de «la Caixa».

Anys 1974-1989

Antoni CASTILLO LUPIÁÑEZ
Facultat de Filosofia i Lletres (Tarragona)

1. Introducció

Per entendre la idea d'expansió que ha tingut «la Caixa», fins a formar la xarxa actual d'oficines a Catalunya, citaré dos textos prou significatius. El primer se situa als seus començaments. Al pròleg del projecte elaborat per Francesc Moragas el 1902 es deia:

«Las relaciones íntimas que se sostienen entre todas las comarcas catalanas y la innegable armonía con que se desarrollan todos sus intereses, aconsejan que la Caja sea institución regional, llamada a difundir sus ventajas en todas las poblaciones de Cataluña... y por esto se faculta en dicho proyecto al Consejo Directivo para el establecimiento de sucursales y delegaciones en aquellas poblaciones catalanas que lo crea conveniente».

El segon text, més recent, és del primer director general adjunt de la Caixa, Abel del Ruste i Ribera; pertany a unes declaracions a la revista «Dinero» l'any 1984. L'expansió de la Caixa ha estat motivada per:

«L'atenció de naturalesa personal al client que la Caixa sempre ha volgut donar i perquè donar un bon servei vol dir estar a prop del client. D'altra banda, també s'ha de dir que sempre hem tingut molt de contacte amb les necessitats col·laterals de l'entitat, en el seu dia vàrem cobrir serveis de l'INP i ara ho fem amb altres organismes públics, ja que ens hem vist obligats, per l'operativa, a obrir oficines noves».

En els primers anys de la Caixa, a més a més de la creació d'oficines noves, l'entitat fonamentava el seu creixement en l'absorció de caixes locals i l'adhesió de caixes parroquials i laborals. Entre 1921 i 1935 va absorbir 35 entitats, la majoria caixes rurals, i les crisis

bancàries catalanes de 1921 a 1931, que van suposar l'enfonsament dels bancs de Barcelona i Catalunya, van ser unes bases decisives de l'expansió.

Per una altra banda, tota anàlisi del sistema financer a Catalunya en els anys setanta obliga a considerar dues circumstàncies que n'han condicionat l'evolució. D'una banda la crisi econòmica que comença a la fi de 1973, i que entra de ple en aquests anys estudiats. En segon lloc, el procés de la reforma del sistema financer, que comença a l'any 1971 amb la Llei de Crèdit Oficial, el 1974 té efecte la primera liberalització, el 1977 la segona i el 1981 la tercera liberalització.

Hi ha encara una tercera circumstància que, si bé en mesura molt inferior, ha incidit exteriorment en l'activitat financera catalana, sobretot en les Caixes d'Estalvis. Es tracta de la nova organització territorial de l'Estat, amb el resultat que la Generalitat de Catalunya, assumeix algunes competències en matèria financera que fins abans pertocaven a l'administració central.

2. Els anys 1974-1977

El 1974 van aparèixer les disposicions sobre obertura d'oficines i creació de Bancs nous que acabaven amb l'anomenat «statu quo» bancari, vigent des de la fi de la guerra civil; també en aquest mateix any foren suprimides les principals diferències entre la banca industrial i la comercial i les Caixes d'Estalvis foren autoritzades a fer certes operacions típicament bancàries. L'equiparació operativa entre Bancs i Caixes fou completa el 1977.

A l'any 1975, el govern signa unes noves disposicions referents a l'expansió de les Caixes d'Estalvis. El 2 de març de 1976 es produeix el nomenament del nou director general de la Caixa, Josep Vilarasau. Aquests dos fets són essencials perquè la Caixa de Pensions elabori uns estudis per aconseguir la seva implantació a la majoria de poblacions catalanes. Una fita que marca el nou director general és que l'entitat estigui present a totes les places amb més de 3.000 habitants.

És a partir de l'any 1976 que es comencen a veure els fruits de les directrius marcades per Josep Vilarasau. Aquest any s'obren 36 oficines, més que els dos anys anteriors junts, ja que el 1974 es van obrir 15 oficines i el 1975 són 16. El 1977 amb 81 oficines noves es féu un gran pas per aconseguir els objectius marcats en matèria d'expansió.

Geogràficament, les oficines estan localitzades al llarg de la costa, amb una gran massificació al voltant de Barcelona i a les localitats situades a la conca del riu Llobregat i del riu Ter. A l'interior destaca la comarca del Segrià.

La ubicació de les noves oficines coincideix plenament amb els municipis que tenen major densitat de població.

En aquest període s'obren un total de 148 oficines, repartides de la següent forma:

Any	Oficines
1974	16
1975	15
1976	36
1977	81

D'un total de 148 oficines obertes en aquest període, 115 s'obren a la província de Barcelona, cosa que significa un 77,70%; el 21,62% són inaugurades a Barcelona i el 56,08% a la resta dels municipis de les comarques barcelonines. A les províncies de Tarragona, Girona i Lleida s'obren el 22,30% restant.

3. Els anys 1978-1981

És a l'any 1978 quan es comencen a notar els efectes de la tercera liberalització aprovada l'any anterior, dintre de la reforma del sistema bancari que s'està portant a terme aquests anys.

Fins l'any 1978 la legislació vigent era molt restrictiva en matèria d'expansió. El canvi d'aquestes lleis atorga a la Caixa llibertat total per obrir oficines a la província de Barcelona i no pas a la resta del seu àmbit d'actuació, on només pot obrir noves oficines en aquells municipis on ja en té alguna d'oberta. Aquesta limitació impedeix que la xarxa sigui més àmplia i es cobreixi millor tot el territori català.

Serà l'any 1979 quan entrarà en vigor la nova normativa. Aquesta estableix el marc de les nacionalitats i regions com a àmbit normal d'actuació de les Caixes, anul·la els obstacles existents en aquest sentit i estableix a més la possibilitat de superar l'esmentat marc en complir-se determinades condicions. En el cas de la Caixa, aquesta ordre comporta la facultat d'obrir fins a quatre oficines a cadascuna de les ciutats de Madrid, València, Saragossa i Bilbao, fins a un màxim de dotze.

Durant el 1979, la Caixa absorbeix la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Lleida, la qual cosa significa que la seva xarxa d'oficines a les comarques lleidatanes queda fortament reforçada. Aquest fet no es reflecteix al mapa, donat que no es consideren oficines de nova creació. Però sí que serà important per justificar que la Caixa obri menys oficines els anys següents:

Acollint-se a allò que disposa l'article 12 de l'Estatut d'Autonomia, la Generalitat dictà al desembre el decret 303/1980, pel qual el Departament d'Economia i Finances assumia un seguit de competències relatives a les Caixes d'Estalvis. En virtut d'aquest decret, la Generalitat gaudeix de les atribucions següents.

1. Autoritzar la creació de Caixes noves o la fusió de les existents.
2. Control de l'acompliment de les normes sobre expansió geogràfica.
3. Saber la composició del Consell d'Administració, estatuts i reglaments de les Caixes; ordenar-ne la modificació si s'escaigués, i resoldre sobre nomenaments i relleus de directors generals i suspensions d'acords del consell.

4. Aprovar els projectes de nova obra social i els de publicitat de Caixes.

La localització de noves oficines és conseqüència d'un estudi que té com a finalitat una adequada cobertura municipal i demogràfica de l'àmbit d'actuació de la Caixa. D'acord amb això, l'entitat assoleix el 1980 la fita de tenir oficines a pràcticament la totalitat de municipis que superen els tres mil habitants.

La gran expansió efectuada durant els últims anys assoleix una cobertura mitjana de 8.900 habitants per oficina, amb uns extrems de densitat de servei que van des d'una mitjana de 1.600 habitants per oficina (a les comarques més despoblades de l'interior de Catalunya), a una mitjana de 10.950 (a Barcelona-ciutat).

Geogràficament la ubicació de noves oficines coincideix amb el període anterior, però amb una major concentració als municipis del Barcelonès en detriment de les comarques que l'envolten. Segueix en importància la implantació al llarg de la costa, amb dos tipus d'interès diferents; un és el turisme i l'altre són les zones industrials com és el cas del Tarragonès.

L'eix del Llobregat és una altra zona on s'intensifica el posicionament de la Caixa, al igual que la depressió que separa el Sistema Prelitoral i el Sistema Litoral català.

En aquests quatre anys s'obren un total de 219 oficines, repartides de la següent manera:

Any	Oficines
1978	56
1979	50
1980	69
1981	44

Del total de 219, 189 s'obren a la província de Barcelona, cosa que significa un 86,30%, a Barcelona-ciutat el 33,79% del total, mentre que el 52,51% restant es reparteix per la resta de la província. Les oficines obertes a les províncies de Tarragona, Girona i Lleida signifiquen un 13,70%.

Com es pot observar, s'han incrementat en un 86,30% la implantació de noves oficines a les comarques que rodegen a la capital. Només comptant les inauguracions fetes al Barcelonès s'obté quasi el 50% del total d'aquests quatre anys.

4. Els anys 1982-1985

Al llarg de 1982 la Caixa obre un total de 32 oficines. L'expansió feta per l'entitat com a conseqüència de la major llibertat d'expansió, encara té unes certes limitacions de tipus territorial. Aquesta expansió es tradueix en una densitat pel servei financer d'una mitjana de 8.477 habitants per oficina. Els extrems van des d'una mitjana de 1.362 habitants per oficina a la comarca del Pallars Sobirà, la més despoblada de Catalunya, a una mitjana de 9.902 a Barcelona-ciutat.

La densitat del servei financer és mesurada convencionalment pel nombre d'habitants per oficina. Com més baixa és aquesta relació, major és la densitat del servei.

A l'any 1983 la cobertura a nivell municipal és d'un terç dels municipis de Catalunya, proporció que arriba al 76,50% si només es consideren els municipis superiors als mil habitants.

Una altra dada significativa ens ve donada per la quantitat de milions de recursos de clients que gestiona l'oficina. Amb la forta expansió que efectua la Caixa, semblaria que la mitjana de milions gestionats per oficina hauria de baixar, o almenys no créixer molt. En aquest sentit la Caixa passa d'una proporció de 690 milions de recursos de clients per oficina l'any 1978, a 1.066 milions a finals de 1983.

A l'any 1984 s'obren un total de 39 oficines. D'aquestes, 25 són a Barcelona-ciutat, i 5 més són oficines singulars. Només 9 s'obren a municipis de la xarxa territorial.

Pel que fa a la presència de la Caixa a Catalunya, s'ha de considerar la implantació a cadascuna de les comarques, des de les 330 oficines amb què compta el Barcelonès a finals de 1985, fins a la comarca del Priorat que només en té una. La densitat de serveis oscil·la entre gairebé 12.000 habitants per oficina al Barcelonès (exclosa Barcelona-ciutat), a la Garrotxa o el Vallès Occidental, fins als menys de 1.500 al Pallars Sobirà o poc més de 2.500 habitants per oficina a la Conca de Barberà.

Geogràficament, podem destacar com a fet més important la major implantació d'oficines a les comarques gironines, degut la desaparició de limitacions que hi havia en aquesta província.

Com podem observar al mapa III, només destaca la ciutat de Barcelona i una mica el seu entorn. Aquest període és el més escàs en l'obertura de noves oficines, amb un total de 158, de les quals a Barcelona-ciutat s'obren 104.

La distribució de l'obertura d'oficines per anys és aquesta:

Any	Oficines
1982	32
1983	36
1984	39
1985	51

Del total de 158 oficines, 126 s'obren a la província de Barcelona, representant un 79,74%. El percentatge més alt correspon a Barcelona-ciutat amb un 65,82%, la resta de la província serà d'un 13,92%. Les províncies de Tarragona, Lleida i Girona representen un 20,26%; és l'únic període en què aquestes províncies assoleixen més oficines que la de Barcelona, descomptant Barcelona-ciutat.

L'explicació que aquest període sigui el més flux en l'expansió, ve donada perquè la Caixa comença a agafar un fort posicionament a la resta de l'estat espanyol. Per una banda, a les capitals on pot obrir oficines: Madrid, Saragossa, Bilbao i València. I per una altra banda, l'expansió per tot el territori espanyol del Grup Caixa, entitat que no opera com una Caixa d'Estalvis, però que servirà perquè anys més tard aquestes oficines del Grup Caixa passin a formar part de la xarxa d'oficines de la Caixa.

Una altra explicació la podem trobar en el fort augment de Caixers Automàtics. Sembla que el propòsit de la Caixa sigui reforçar les oficines obertes amb un gran nombre de caixers, en lloc d'obrir noves oficines. A finals de 1985 s'havien instal·lat a Catalunya, un total de 215 Caixers Automàtics.

5. Els anys 1986-1989

Aquest últim període s'ha de destacar per dos motius molt importants. El primer i el més rellevant en matèria d'expansió, és el Reial Decret 1.582/88, que el Consell de Ministres va aprovar el 29 de desembre de 1988. En aquest va establir la plena llibertat d'expansió territorial per a les caixes d'estalvis, fins aleshores limitada a les comunitats autònomes d'origen.

El segon tret destacable, és l'acord de fusió signat el 27 de juliol de 1989 amb la Caixa de Barcelona, amb la nova creació de la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona.

Encara que els anys 1986 a 1989 siguin els més nombrosos en obertura d'oficines, amb un total de 263, el mapa d'aquest període s'assembla molt al període anterior, en el qual només s'en va obrir 158. El motiu d'aquesta semblança és degut una altra vegada al fort increment d'oficines a Barcelona-ciutat, amb un total de 156, les 107 oficines restants es concentren més en unes ciutats determinades, a Girona se n'obren 4, a Tarragona 5, i a Sabadell, 5.

Al mapa IV es pot observar una dispersió d'oficines per tot el territori català. Les comarques costaneres i les que envolten Barcelona comencen a tenir una mica menys d'importància en relació a les comarques interiors. La província de Lleida torna a estar afectada per l'obertura de noves oficines, després de l'aturada que va tenir amb l'absorció de la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Lleida.

La distribució per anys de les noves oficines és la següent:

Any	Oficines
1986	50
1987	93
1988	77
1989	43

Del total de 263 oficines, 210 es van obrir a la província de Barcelona, cosa que significa un 79,84%. Barcelona-ciutat abasta un 59,31% i la resta de la província representa un 20,53%. Les tres províncies restants, Tarragona, Girona i Lleida obtenen un 20,16% del total de noves oficines.

6. Conclusions

Com hem pogut observar a través dels mapes, la localització de les noves oficines segueixen un criteri molt important i observable en els quatre mapes. Aquest criteri és la densitat de població, les comarques més densament poblades són les que tenen un major nombre d'oficines.

Junt a la característica demogràfica, hi podem afegir les limitacions legislatives a les quals ha estat subjecta la Caixa, però aquest fet no ha tingut tanta importància com sembla, donat que la Caixa ja tenia una forta implantació a Catalunya abans de les lleis restrictives en matèria d'expansió.

Des del 1974 fins el 1989, hi ha hagut uns fets fonamentals que han marcat l'expansió de la Caixa, així com d'altres caixes i bancs. Els més destacables han estat: la liberalització del sistema financer, el traspàs de competències en matèria d'economia a la Generalitat, la fi de les limitacions a l'expansió territorial i finalment el tema de la fusió amb la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Barcelona, encara que aquest últim fet es veurà en anys següents.

Tampoc no hem d'oblidar que els primers anys de l'expansió tenen lloc dins d'una forta crisi econòmica, d'àmbit mundial i afecta a les entitats financeres catalanes.

Geogràficament hem vist la importància que han tingut els centres industrials, els centres turístics i les vies de comunicació per a l'establiment d'oficines noves.

En aquests setze anys, la Caixa obre un total de 788 oficines. D'aquest total, 640 s'obren a la província de Barcelona, cosa que significa un 81,21%. A Barcelona-ciutat se n'obren 366 cosa que és un 46,44%, i el 34,77% restant correspon a la resta de la província. Tarragona, Girona i Lleida ocupen un segon lloc amb un 18,79%.

Per finalitzar, exposaré una frase de Josep Vilarasau responent a una pregunta sobre el futur del ritme d'obertura d'oficines:

«Hem de tenir en compte que de les 2.300 oficines, només 440 són fora de Catalunya i les Balears, però l'obertura d'oficines estarà marcada per la prudència. Seguirem obrint, però a un ritme pausat perquè el compte de resultats no se'n ressentí.

Crec que una bona xifra seria d'unes cinquanta oficines noves a l'any».

Hem de tenir en compte que aquestes declaracions estan fetes essent director general de la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, i que el seu àmbit d'actuació ja no és solament Catalunya i Balears, sinó tota Espanya.

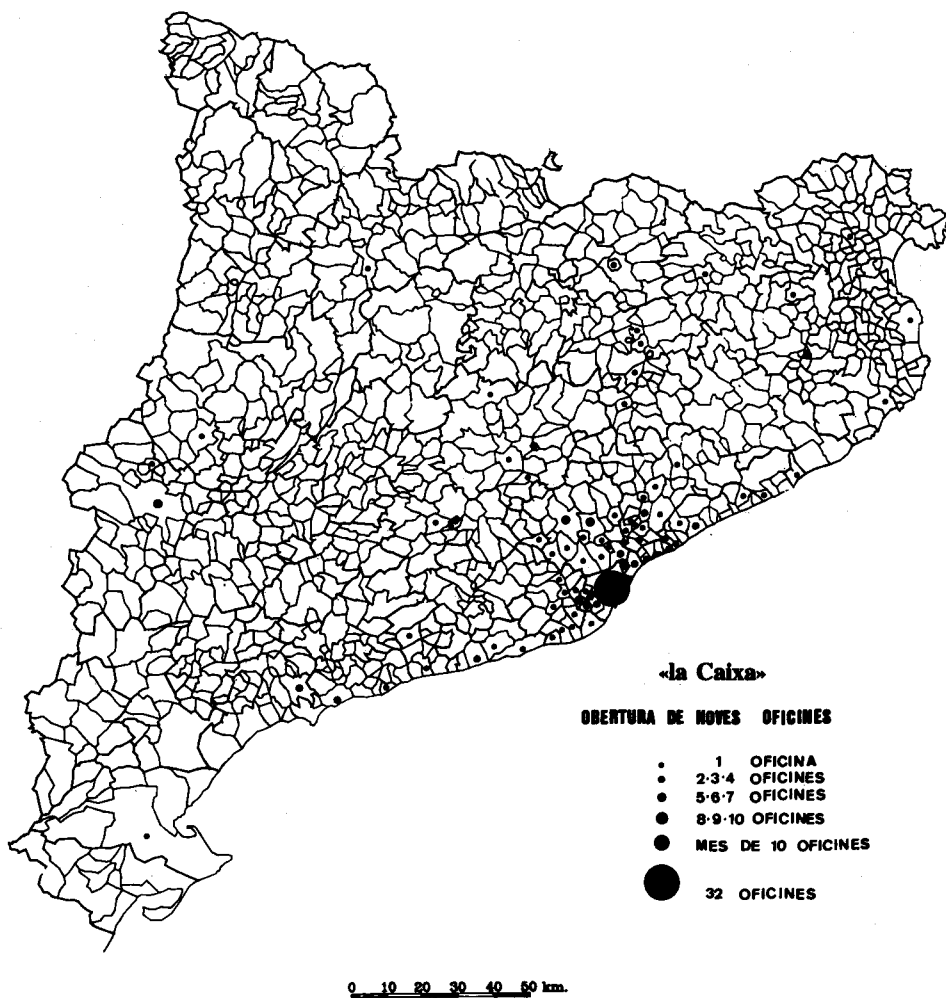
Bibliografia

LA CAIXA DE PENSIONS PER A LA VELLESA DE CATALUNYA I BALEARS: Memòries, Anys 1974-1989.

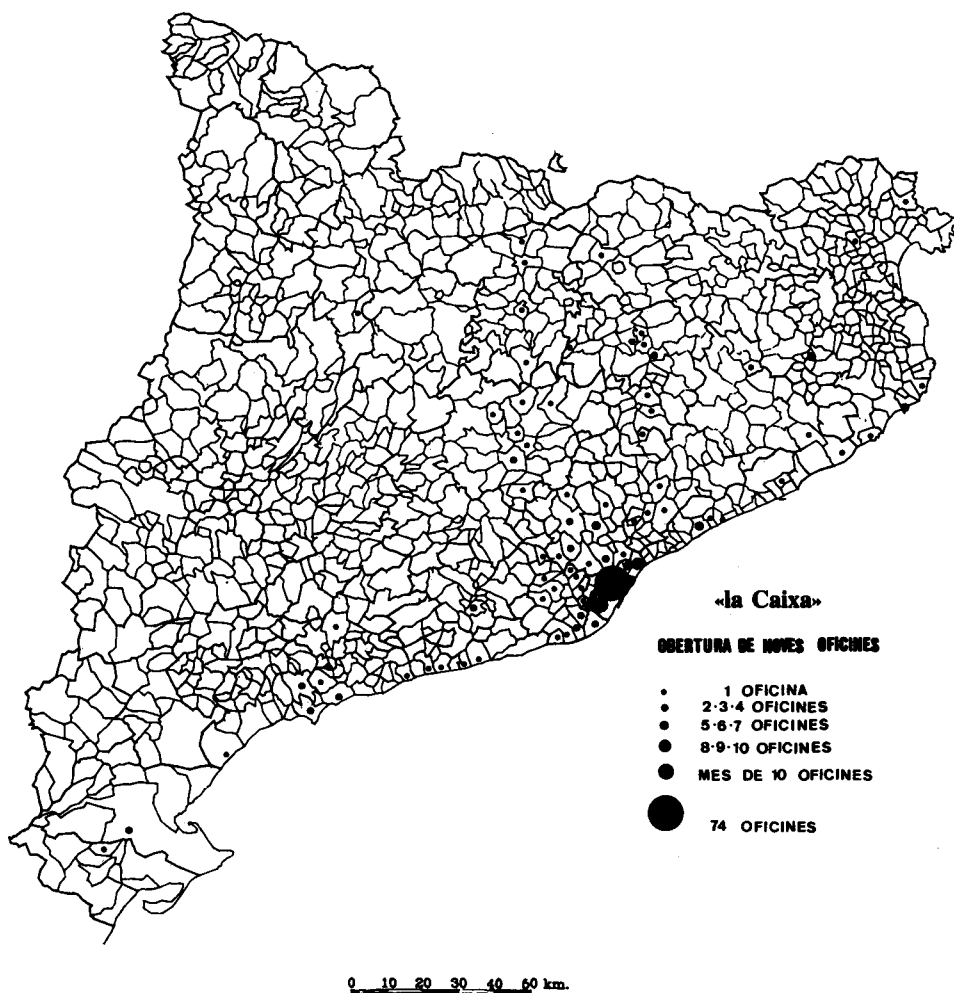
BANCO DE BILBAO (1984): *L'economia de Catalunya, d'avui i de demà*, Ediciones Alba.

NADAL I OLLER, J. i SUDRIA I TRIAY, C. (1981): *Història de la Caixa de Pensions*, Edicions 62, Barcelona.

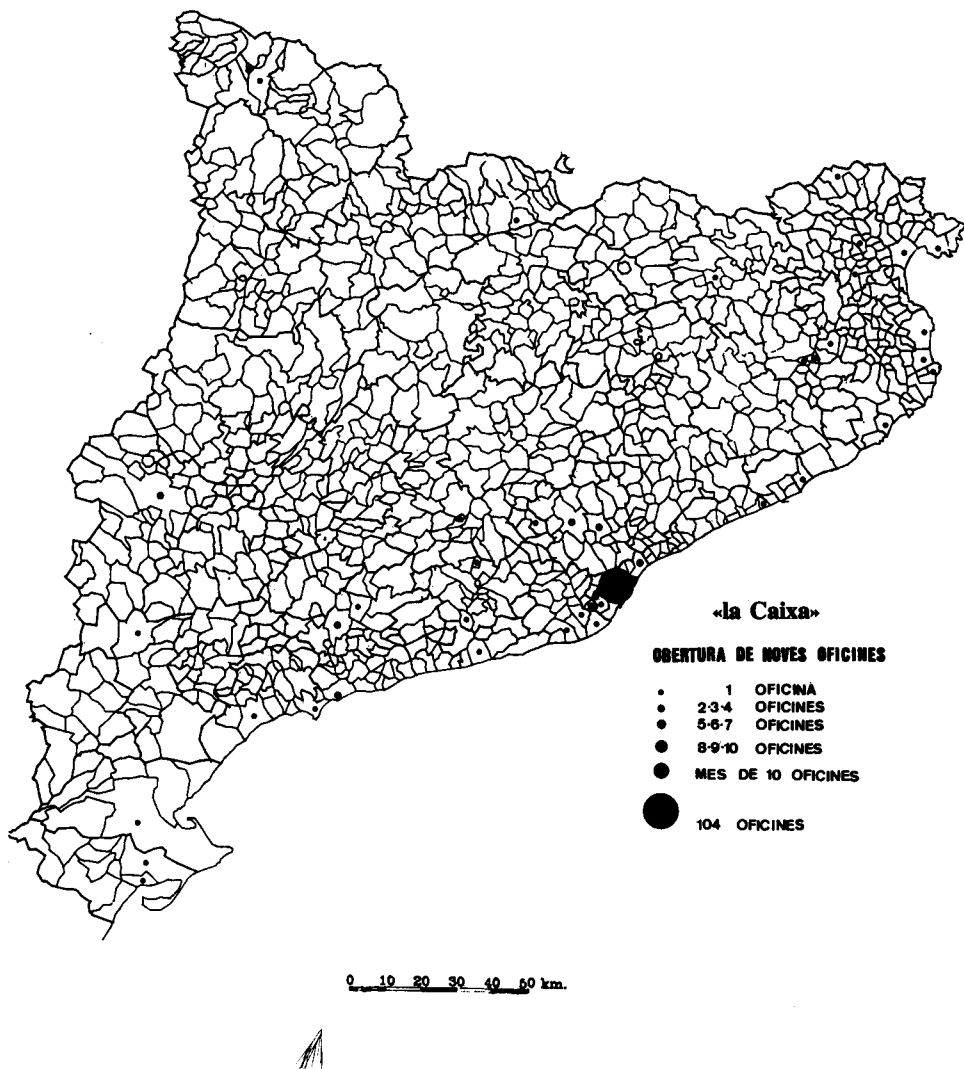
Mapa 1
Anys 1974-1977



Mapa 2 Anys 1978-1981



Mapa 3
Anys 1982-1985



Mapa 4 Anys 1986-1989

